

Neke odrednice roditeljskog stresa roditelja djece predškolske dobi

Marković, Lucija

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:915088>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2022-10-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Lucija Marković

**NEKE ODREDNICE RODITELJSKOG
STRESA RODITELJA DJECE
PREDŠKOLSKE DOBI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

LUCIJA MARKOVIĆ

**NEKE ODREDNICE RODITELJSKOG
STRESA RODITELJA DJECE
PREDŠKOLSKE DOBI**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Andreja Brajša – Žganec

Sumentorica: dr. sc. Ivana Hanzec Marković

Zagreb, 2021.

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati mogu li se individualne razlike u doživljaju roditeljskog stresa kod roditelja djece predškolske dobi objasniti njihovom percepcijom vlastitih roditeljskih kompetencija (roditeljska samoefikasnost i zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge) i percipiranom socijalnom podrškom iz tri izvora (obitelj, prijatelji i značajna druga osoba). U istraživanju je sudjelovalo 211 majki djece predškolske dobi (od 2 do 6 godina) u Varaždinskoj županiji, a podaci su prikupljeni putem *online* upitnika. Majke su ispunjavale *Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa*, *Skalu samoprocjene kompetentnosti roditelja* i *Multidimenzionalni upitnik percipirane socijalne podrške*, a prikupljeni su i osnovni sociodemografski podaci. Pokazalo se da majke doživljavaju blage razine roditeljskog stresa, a svoje roditeljske kompetencije i percipiranu socijalnu podršku procjenjuju visokom. Kao glavni izvor roditeljskog stresa pokazala se vezanost za dijete, a zatim ograničenja roditeljske uloge i odnosi sa supružnikom. Što se tiče sociodemografskih karakteristika, doživljaj prihoda kućanstva jedina je sociodemografska karakteristika koja je značajno povezana s ukupnim intenzitetom roditeljskog stresa. Regresijskom analizom dobiveno je kako roditeljska samoefikasnost, zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge, percipirana socijalna podrška obitelji, prijatelja i značajne druge osobe objašnjavaju 29% varijance roditeljskog stresa. Nakon kontrole doprinosa doživljaja prihoda kućanstva kojima je objašnjeno značajnih 4% varijance roditeljskog stresa, samo se zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge pokazalo kao značajni prediktor ukazujući na to da što su majke manje zadovoljne u roditeljskoj ulozi i što težim procjenjuju živjeti sa sadašnjim приходima, veći je njihov doživljaj stresa.

Ključne riječi: roditeljski stres, roditeljske kompetencije, roditeljska samoefikasnost, zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge, socijalna podrška

Abstract

The aim of this study was to examine whether individual differences in the experience of parental stress in parents of preschool children can be explained by their perception of their own parental competencies (parental self-efficacy and satisfaction) and perceived social support from three sources (family, friends and significant others). The study involved 211 mothers of preschool children (2 to 6 years) in the Varaždin County, and the data was collected via online questionnaire. Mothers completed the *Source and Intensity of Parental Stress Questionnaire*, *Parenting Sense of Competence Scale* and the *Multidimensional Scale of Perceived Social Support*. The basic sociodemographic data was also collected. Mothers showed to experience mild levels of parental stress and high assessment of parenting competencies and perceived social support. The main source of parental stress proved to be attachment to the child, followed by limitations of the parental role and the relationship with the spouse. In terms of sociodemographic characteristics, the household income is the only sociodemographic characteristic that is significantly related to the overall intensity of parental stress. Regression analyzes showed that parental self-efficacy, satisfaction with fulfilling parental roles, perceived social support of family, friends, and significant others explain 29% of the parental stress variance. After controlling for the contribution of the household income, which explained a significant 4% of parental stress variance, only the parental satisfaction proved to be a significant predictor of parenting stress. Mothers are less satisfied with their parental role and the more difficult they estimate to live with current income, the greater is their intensity of parenting stress.

Keywords: parental stress, parental sense of competence, parental self-efficacy, parental satisfaction, social support

Sadržaj

1. Uvod.....	2
1.1 Roditeljski stres.....	3
1.2 Subjektivna roditeljska kompetentnost	6
1.3 Socijalna podrška	7
2. Cilj i problemi	9
3. Metoda	11
3.1 Sudionici	11
3.2 Instrumenti.....	13
3.3 Postupak	14
4. Rezultati	15
5. Rasprava.....	22
5.1 Izvori i intenzitet stresa majka predškolske djece	22
5.2 Povezanost sociodemografskih karakteristika i roditeljskog stresa.....	24
5.3 Odnos roditeljskih kompetencija, percipirane socijalne podrške i roditeljskog stresa 27	
5.4 Ograničenja istraživanja i praktične implikacije dobivenih rezultata	29
6. Zaključak.....	31
7. Literatura.....	32

1. Uvod

Roditeljstvo predstavlja veliku životnu ulogu karakteriziranu brojnim promjenama u životu pojedinca, a Čudina – Obradović i Obradović (2003) ga definiraju kroz nekoliko sastavnica i kroz njihovu interakciju, odnosno, kroz doživljaj roditeljstva, roditeljski odgojni stil i roditeljsku brigu, ponašanje i postupke. Heterogenost dječjih karakteristika, složenost razvojnog procesa djeteta i stalna potreba za brigom djece otežavaju već složen proces roditeljstva (Crnic i Low, 2002), a Lacković – Grgin (2011) navodi kako spol i dob roditelja i djece, kvaliteta partnerskih odnosa roditelja i sama društvena atmosfera doprinose doživljaju roditeljstva. Naglasak u ovom istraživanju bit će na jednoj od sastavnica doživljaja roditeljstva, roditeljskom stresu.

Stres se odnosi na emocionalni i bihevioralni odgovor pojedinca na neugodan događaj koji je često uznemirujući i nepovoljno utječe na buduće ponašanje i funkcioniranje pojedinca (Crnic i Low, 2002). Nadalje, stres je specifičan s obzirom na ulogu pojedinca (Deater – Deckard, 2008). Roditeljski stres vezan je uz ulogu roditelja i podrazumijeva osjećaj uznemirenosti povezan sa zahtjevima roditeljstva, te se razlikuje od stresa u drugim područjima života (Profaca i Arambašić, 2004). Iako se roditeljski stres razlikuje od stresa u drugim područjima života, stresori iz drugih područja života i uloga mogu također doprinijeti njegovom jačanju, poput financijskih teškoća koje mogu kod roditelja izazvati zabrinutost vezanu uz brigu za dijete i izazvati nesigurnost i stres vezan uz roditeljsku ulogu (Cassel i Evans, 2017, prema de Maat i sur., 2021). Važno je istaknuti i razliku roditelja koji je pod stresom i roditeljskog stresa. Roditelj može biti pod stresom zbog brojnih razloga koji su van konteksta obitelji i brige, dok roditeljski stres uključuje samo stresore koji su vezani uz skrb, odnos roditelja i djeteta i šire roditeljske uloge (Crnic i Ross, 2017). Dosadašnjim istraživanjima izvora roditeljskog stresa značajnim su se pokazali dob roditelja, obrazovanje roditelja, prihodi, bračni status (Boyce i Behl, 1991, prema Osmančević Katkić i sur., 2017), broj i dob djece (Milić Babić, 2013), no osim ovih demografskih varijabli, važne su i mnoge druge.

Primjerice, važno je razmotriti i utjecaj roditeljskih kompetencija. Kompetentnost roditelja odnosi se na sposobnosti, znanja i vještina roditelja potrebne za obnašanje roditeljske uloge (Milić Babić, 2013), kao i na samoprocjenu znanja, vještina, samoeфикаsnosti i samopoštovanja u odgoju djeteta (Čudina – Obradović i Obradović, 2006). U objašnjavanju roditeljskog stresa važno se i usmjeriti i na socijalnu podršku koju roditelji primaju. Socijalna podrška odnosi se na sve socijalne odnose koji djeluju povoljno na tjelesno i psihičko zdravlje

pojedince (Cohen i sur., 2000). Istraživanja pokazuju da socijalna podrška može umanjiti doživljaj stresa općenito (Milić Babić, 2013; Quinones, 2006) dok se manji broj istraživanja usmjerio na objašnjavanje roditeljskog stresa.

1.1 Roditeljski stres

Temeljna postavka svake teorije roditeljskog stresa je održavanje ravnoteže između percepcije zahtjeva roditeljske uloge i raspoloživih resursa za ispunjavanje zahtjeva roditeljske uloge (Deater-Deckard, 2008). Stoga, kad očekivanja roditelja nisu u skladu s raspoloživim resursima nastaje roditeljski stres (Goldstein, 1995, prema Deater – Deckard, 2008). Profaca i Arambašić (2004) roditeljski stres definiraju kao odbijajuću psihološku reakciju na zahtjeve roditeljstva. Zahtjevi roditeljstva su stresori te su individualne razlike u njihovoj procjeni najvažnije za razumijevanje roditeljskog stresa (Profaca, 2002, prema Milić Babić i Laklija, 2013). Nadalje, Čudina – Obradović i Obradović (2003) navode kako roditeljski stres čine brojni faktori, odnosno depresija, vanjska ograničenja, roditeljske nekompetencije, loš odnos s partnerom, loše fizičko zdravlje i anksiozna vezanost uz dijete. McQuillan i Bates (2017) smatraju kako na visoku razinu roditeljskog stresa utječu i generalni stresori poput nedostatka novca, promjene posla, smrt voljene osobe i slično, kao i stresori vezani uz odgoj djece. Isto tako, autori navode kako roditelji izazovna ponašanja djeteta tumače na dva načina, odnosno kao problem koji se može riješiti i prevladati ili kao dokaz njihove neučinkovitosti u roditeljstvu što im stvara osjećaj nesposobnosti, beznadnosti i stresa.

Kako bi se razumjelo nastajanje roditeljskog stresa, Deater-Deckard (2008) objašnjava njegovo nastajanje pomoću Lazarusove teorije stresa (1999, prema Deater-Deckard, 2008) koja uključuje sljedeće četiri komponente: (1) postojanje vanjskog uzročnika stresa koji pojedinac doživljava, što je u roditeljskom stresu dijete i događaji vezani uz odgoj i razvoj djeteta, (2) kognitivna procjena događaja, odnosno procjena roditelja da je ponašanje djeteta ili događaj vezan uz roditeljstvo stresan, (3) mehanizmi suočavanja roditelja sa stresom i (4) reakcija na stres koja utječe na dobrobit roditelja i djeteta. Međutim, važno je naglasiti kako roditelji neće iste situacije percipirati jednako kao i drugi roditelji, niti će dječje ponašanje doživljavati jednako stresno (Crnic i Low, 2002). Stoga, isti autori navode kako se faktori koji djeluju na doživljaje i intenzitet roditeljskog stresa mogu podijeliti u tri šire skupine: faktori vezani uz roditelje, karakteristike djeteta i faktori vezani uz obitelj. Faktori vezani uz roditelje uključuju ponašanja prije porođaja, stres tijekom trudnoće, osobine ličnosti, raspoloženja i uvjerenja

vezana uz odgoj djeteta, dok faktori vezani uz dijete uključuju karakteristike poput temperamenta, spola i dječjeg ponašanja (Crnic i Low, 2002).

Rano djetinjstvo obilježeno je brzim razvojem djeteta, odnosno razdoblje između druge i šeste godine smatra se kritičnim periodom gdje djeca razvijaju autonomiju, socijalne i kognitivne kompetencije (Campbell, 1995, prema Mak i sur., 2020). Djeca s problematičnim ponašanjem izazivaju veći roditeljski stres (Schellinger i sur., 2020). U usporedbi s očevima, majke čija se djeca ponašaju problematično doživljavaju veći roditeljski stres (Foody i sur., 2015). Karakteristike djeteta koje se najčešće dovode u vezu s roditeljskim stresom su dječji temperament i eksternalizirani problemi u ponašanju. Temperament se sastoji od nekoliko dimenzija, a to su emocionalnost, aktivnost i socijabilnost (Buss i Plomin, 1984). Istraživanja pokazuju kako djeca koja se nalaze visoko na tim dimenzijama izazivaju viši roditeljski stres u odnosu na djecu koja postižu niže rezultate (Fernandes i sur., 2020; Gelfand i sur., 1992; Halpern-Meekin i Turney, 2016; McBride i sur., 2002; Östberg i Hagekull, 2000). U nekim istraživanjima (Keresteš i sur., 2011; Schellinger i sur., 2020) spol djeteta nije se pokazao kao značajna karakteristika djeteta povezana s roditeljskim stresom, dok je u drugim istraživanjima (Delale, 2011) dobivena značajna povezanost spola djeteta i intenziteta roditeljskog stresa majki, gdje su majke dječaka iskazivale više razine stresa.

Interakcija djeteta i roditelja, kao i kvaliteta njihovog odnosa, važna je za djetetovu regulaciju emocija, nošenje sa stresom i za sam djetetov razvoj (Nomaguchi i sur., 2017). Odnosi između roditelja i djeteta s vremenom mogu postati problematični ukoliko roditelji doživljavaju manje događaje stresnima (Patterson, 1983, prema Crnic i Low, 2002). Mash i Johnston (1990) navode kako konflikti između djece i roditelja objašnjavaju jedan dio roditeljskog stresa jer su stresne interakcije, odnosno konflikti roditelja i djece karakterizirani visokim stupnjem kontrole i negativnim promjenama u odnosu popraćenim s nedovoljno pozitivnih i uvažavajućih interakcija. Gelfand i suradnici (1992) navode kako roditelji koji su više pod roditeljskim stresom mogu prestati pokazivati toplinu i osjećajnost prema djeci i izgubiti sposobnost brige za djecu na kompetentan način, što onda negativno utječe na dijete. Mlađa djeca su u odnosu na stariju osjetljivija na negativne promjene ponašanja roditelja, njihov stres i drugačije obiteljsko okruženje (Shonkoff i Philips, 2000, prema Cavanagh i Huston, 2008). Jače doživljavanje roditeljskog stresa roditelja negativno je povezano sa socijalnim vještinama djeteta, neovisno o spolu djeteta (Carapito i sur., 2018). Neka istraživanja (Carapito i sur., 2018; Fonseca i sur., 2020; Park i Walton-Moss, 2012) su se usmjerila na povezanost roditeljskih odgojnih stilova i doživljaja roditeljskog stresa, pa je tako istraživanje Guajardo i

suradnika (2009) pokazalo kako su roditelji koji doživljavaju više razine roditeljskog stresa manje osjetljiviji i naklonjeni svojoj djeci. Visoke razine roditeljskog stresa kod majki su povezane s češćim autoritarnim roditeljskim stilom i rjeđim korištenjem autoritativnog roditeljskog stila (Fonseca i sur., 2020).

Uz opisane karakteristike djeteta i interakcije unutar obiteljskog konteksta, na roditeljski stres svakako utječu i karakteristike samih roditelja. U karakteristike roditelja povezane s intenzitetom doživljavanja roditeljskog stresa spada i spol roditelja, no dosadašnja istraživanja pokazuju nekonzistentne rezultate. Neka istraživanja (Deater-Deckard i Scarr, 1996, prema Deater-Deckard, 1998; Krauss, 1993) pokazuju kako postoje razlike u doživljaju roditeljskog stresa s obzirom na spol roditelja. Na viši roditeljski stres očeva utječu odnosi s djecom i temperament djeteta, dok na viši roditeljski stres majki utječu vlastito zdravlje, odnos s partnerom, ograničenja roditeljske uloge i slično (Krauss, 1993). U istraživanjima u kojima su razlike u spolu dobivene, rezultati govore kako majke doživljavaju viši roditeljski stres od očeva (Crnic i Ross, 2017). Iako roditeljski stres ne raste sustavno kroz godine (Deater-Deckard, 2008), on ovisi o dobi roditelja što pokazuju rezultati istraživanja Östberg i Hagekull (2000) gdje je dobiveno kako starije majke u usporedbi s mlađim majkama pokazuju višu razinu stresa. Još jedan od faktora koji utječe na roditeljski stres je broj djece u obitelji, što pokazuju rezultati nekoliko istraživanja (Delale, 2011; Keresteš i sur., 2011; Osmančević Katkić i sur., 2017; Östberg i Hagekull, 2000) u kojima roditelji koji imaju više djece iskazuju više razine roditeljskog stresa. Roditelji koji doživljavaju višu razinu stresa kad je dijete malo će vjerojatno nastaviti pokazivati i višu razinu stresa kasnije, od nekoliko mjeseci do nekoliko godina (Deater-Deckard, 2008). Zahtjevi djece i očekivanja vezana uz roditeljstvo mogu biti više opterećujući za majke koje su završile više obrazovanje, započele vlastitu karijeru i navikle na život bez djece (Östberg i Hagekull, 2000). U istraživanju Tach (2012) dobiveno je kako majke sa završenim višim stupnjem obrazovanja doživljavaju manje razine roditeljskog stresa. Ponnet i suradnici (2012) navode kako roditeljsko ponašanje jednog roditelja koji doživljava viši roditeljski stres može isto tako utjecati na ponašanje drugog roditelja. Odnosno, ponašanja i odgojni stil jednog roditelja ne ovisi samo o njegovom doživljaju stresa već i o partnerovom doživljavanju istog (Kenny i sur., 2006, prema Ponnet i sur., 2012). Niže razine roditeljskog stresa majki pozitivno su povezane s većom uključenosti očeva u odgoj i zajedničke aktivnosti s djecom, odnosno, rezultati istraživanja Nomaguchi i suradnika (2017) pokazuju kako su u obiteljima gdje su očevi djeci češće čitali priče i igrali se s djecom, majke doživljavale niži roditeljski stres. Nadalje, rezultati istraživanja Fernandes i suradnika (2020) pokazuju kako

majke koje iskazuju značajno više anksioznih i depresivnih simptoma jače doživljavaju roditeljski stres od majki s nižom razinom anksioznih i depresivnih simptoma, što autori objašnjavaju kroz nedostatak resursa za pažnju i usmjeravanje na interakciju s djecom kod majki s anksioznim i depresivnim simptomima što dovodi do jačeg doživljaja roditeljskog stresa. U istraživanju Gray i suradnika (2012) dobiven je utjecaj depresivnosti majki na njihov doživljaj stresa na način da depresivni simptomi intenziviraju doživljaj roditeljskog stresa.

1.2 Subjektivna roditeljska kompetentnost

Uz roditeljski stres, doživljaj roditeljstva se najčešće opisuje kroz još dvije dimenzije – roditeljsko zadovoljstvo i osjećaj roditeljske kompetencije (Čudina – Obradović i Obradović, 2003).

Osjećaj roditeljske kompetencije jest roditeljev osjećaj o tome kakav je on roditelj, odnosno, je li uspješan i sposoban u ulozi roditelja (Čudina – Obradović i Obradović, 2003). Isti autori navode i nekoliko definicija subjektivne roditeljske kompetencije, to jest definiraju je kao roditeljev osjećaj teškoća u odgajanju djeteta koje prolazi kroz različita razvojna razdoblja, kao samoprocjenu roditelja o znanju, vještinama, samoeфикаsnosti i samopoštovanju, ili kao roditeljev osjećaj nadzora nad djetetovim odgojem. Kompetentnost roditelja, odnosno njihov osjećaj kompetentnosti uključuje procjenu samoeфикаsnosti u roditeljskoj ulozi i zadovoljstvo ispunjavanjem iste (Gibaud – Walstom i Wandersman, 1978, prema Delale, 2011). Samoeфикаsnost u roditeljskoj ulozi odnosi se na roditeljevu procjenu koliko je kompetentan u ulozi roditelja ili procjenu roditelja da pozitivno utječe na ponašanje i razvoj djeteta (Coleman i Karraker, 2000), dok se zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge odnosi na roditeljev osjećaj predanosti, sreće i užitka u roditeljstvu (Almand, 2004, prema Milić Babić, 2013). Roditelji koji procjenjuju visokom svoju samoeфикаsnost osjećaju se kompetentnijima za izvršavanje roditeljskih zadataka i vjeruju kako pozitivno utječu na djetetov razvoj i na njegove kompetencije (Crnic i Ross, 2017).

Brojna istraživanja ukazuju na snažnu povezanost između roditeljskog stresa i osjećaja kompetentnosti (Coleman i Karraker, 1998; Kuhn i Carter, 2006; Raikes i Thompson, 2005), no rezultati nisu konzistentni za obje sastavnice roditeljske kompetentnosti. Crnic i Ross (2017) odnos između roditeljskog stresa i roditeljske samoeфикаsnosti objašnjavaju kao dvosmjernan. Odnosno, autori navode kako viši roditeljski stres može dovesti do smanjenja roditeljske samoeфикаsnosti stvarajući sumnju u vlastite kompetencije, iritaciju, oklijevanje i impulzivne

roditeljske reakcije, dok s druge strane niska samoeфикаsnost roditelja može dovesti do više razine roditeljskog stresa jer roditelj može dječje ponašanje i roditeljske postupke doživljavati stresnijima. Samoeфикаsnost u roditeljskoj ulozi pokazala se u istraživanju Raikes i Thompson (2005) kao zaštitni čimbenik koji utječe na smanjenje roditeljskog stresa, odnosno, što su roditelji procjenjivali višom svoju samoeфикаsnost, izvještavali su o nižem roditeljskom stresu. Istraživanje koje je provela Delale (2011) ukazuje na visoku povezanost doživljaja zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge i roditeljskog stresa, odnosno, dobiveno je kako je veće zadovoljstvo roditeljskom ulogom povezano s nižom procjenom roditeljskog stresa. S druge strane, roditeljska samoeфикаsnost se nije pokazala značajnim prediktorom roditeljskog stresa (Delale, 2011). Suprotno tome, Wells-Parker i suradnici (1990, prema Smith, 2017) su u svom istraživanju dobili povezanost roditeljske samoeфикаsnosti i roditeljskog stresa na način da manja procjena roditeljske samoeфикаsnosti predviđa višu razinu roditeljskog stresa. Nadalje, rezultati istraživanja Šepčević Sudar (2014) pokazali su kako je roditeljski stres povezan s percipiranom roditeljskom samoeфикаsnošću, dok nije dobivena povezanost roditeljskog stresa i zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge.

1.3 Socijalna podrška

Integrativni model roditeljstva uz značajke roditelja (poput spola, dobi i osobina ličnosti) i značajka djeteta (poput spola, dobi, temperament) objašnjava doživljaj roditeljstva i kroz utjecaj obitelji i širi društveni kontekst (Čudina – Obradović i Obradović, 2003). Autori navode kako ponašanje i utjecaj roditelja na razvoj djeteta ovisi i o podršci drugih poput rođaka, prijatelja i društva u cjelini. Nadalje, društvena okolina i njeno djelovanje, prema Raboteg-Šarić i Pećnik (2006), može povećati psihološku dobrobit pojedinca i olakšati mu suočavanje sa stresom i obnašanje različitih uloga, poput uloge roditelja.

Postoje brojne definicije socijalne podrške, pa tako je Cohen i suradnici (2000) definiraju kao sve društvene odnose i procese koji djeluju povoljno na tjelesno i psihičko zdravlje pojedinca, a Sarafino (2002, prema Leutar i Oršulić, 2015) je definira kao pojedinčevu percepciju brige, poštovanja ili pomoć koju dobiva od drugih ljudi. Milić Babić (2010, prema Leutar i Oršulić, 2015) navodi kako socijalna podrška većinom ima pozitivne efekte, poput većeg zadovoljstva socijalnom okolinom i poboljšanja zdravstvenog stanja, što dovodi do bolje kvalitete života pojedinca. Zimet i suradnici (1988) govore o tri tipa socijalne podrške – podrška prijatelja, podrška obitelji i podrška značajnih drugih. Gelfand i suradnici (1992)

navode kako podrška, savjeti i pomoć članova obitelji pomažu majkama kako bi majka nakratko predahnula od majčinskih dužnosti i odmorila, a Östberg i Hagekull (2000) smatraju kako je podrška majkama koje imaju malu djecu ključna kako bi se prilagodile na roditeljstvo. Reić Ercegovac i Penezić (2011) navode kako podrška iz okoline i podrška partnera doprinosi osjećaju zadovoljstva roditelja u interakciji s djetetom, a isto tako doprinosi i osjećaju spremnosti i kompetencije za zadovoljavanje djetetovih potreba. Nadalje, podrška roditeljima služi kako bi se preveniralo njihovo zanemarivanje, zlostavljanje i antisocijalno ponašanje (Allen, 2011, prema Bloomfield i Kendall, 2012).

Quinones (2006) navodi kako roditelji s procijenjenom većom socijalnom podrškom iskazuju niže razine roditeljskog stresa, dok Raikes i Thompson (2005), a isto tako i Pearson i Chan (1993) nisu utvrdili povezanost socijalne podrške sa stresom u roditeljskoj ulozi. U istraživanju Osmančević Katkić i suradnika (2017) na uzorku majka djece bez i s razvojnim teškoćama nije dobivena povezanost socijalne podrške s roditeljskim stresom, roditeljskom samoeфикасношћu i zadovoljstvom ispunjavanja roditeljske uloge. Suprotno tome, količina socijalne podrške i njena percepcija kod roditelja se u istraživanju Schellinger i suradnika (2020) pokazala povezanom s roditeljskim stresom. Odnosno, autori navode kako je veća socijalna podrška i roditeljsko zadovoljstvo njome povezana sa smanjenim roditeljskim stresom majki dojenčadi.

Iako su istraživanja roditeljskog stresa i njegova odnosa s roditeljskom kompetentnošću te sa socijalnom podrškom relativno brojna, pregledom literature uočeno je kako postoje nekonzistentni rezultati. Osim toga, većina prethodnih istraživanja imala je kao ciljani uzorak majke djece dojenačke dobi, dok su roditelji djece predškolske dobi manje zastupljeni. Kako Campbell (1995, prema Mak i sur., 2020) navodi, razdoblje između druge i šeste godine smatra se kritičnim periodom za razvoj autonomije i kompetencija djeteta, a brojna dosadašnja istraživanja ukazuju na utjecaj roditeljskog stresa na razvoj djeteta, stoga je važno baviti se odrednicama stresa roditelja djece predškolske dobi. Zbog svega navedenog, ovim istraživanjem želi se pridonijeti boljem razumijevanju roditeljskog stresa, odnosno provjeriti doprinos samoprocijenjenih roditeljskih kompetencija i percipirane socijalne podrške u objašnjenju doživljaja roditeljskog stresa roditelja djece predškolske dobi. Rezultati ovog istraživanja mogli bi pomoći u savjetodavnom radu s roditeljima, u preventivnim edukacijama roditelja i intervencijama kako bi se lakše nosili sa stresom, a samim time i prevenirali potencijalni rizični ishodi vezani uz odgoj djeteta.

2. Cilj i problemi

Cilj ovog istraživanja je ispitati mogu li se individualne razlike u doživljaju roditeljskog stresa kod roditelja djece predškolske dobi objasniti njihovom percepcijom vlastitih roditeljskih kompetencija i percipiranom socijalnom podrškom.

U skladu s time postavljeni su sljedeći istraživački problemi i hipoteze:

Problem 1: Ispitati razinu i izvore doživljenog roditeljskog stresa kod roditelja djece predškolske dobi.

Hipoteza 1a: U skladu s prijašnjim saznanjima (Profaca i Arambašić, 2004; Delale, 2011) očekuje se da roditelji djece predškolske dobi doživljavaju blagi roditeljski stres.

Hipoteza 1b: Prema prijašnjim istraživanjima (Profaca i Arambašić, 2004; Delale 2011) očekuje se da je najveći intenzitet stresa vezan uz interakciju roditelj – dijete, odnosno, očekuje se kako će roditeljski stres biti najveći u varijablama Vežanost za dijete, Discipliniranje djeteta i Komunikacija s djetetom.

Problem 2: Ispitati povezanost sociodemografskih karakteristika (dob roditelja, radni status, bračni status, obrazovanje, broj djece u obitelji, dob djeteta i doživljaj prihoda kućanstva) s procjenom intenziteta i izvora roditeljskog stresa.

Hipoteza 2a: Očekuje se da će dob djeteta, dob roditelja i broj djece u obitelji biti značajno povezani s doživljajem roditeljskog stresa, na način da će stariji roditelji, roditelji mlađe djece i roditelji s više djece doživljavati više razine roditeljskog stresa (Delale, 2011; Keresteš i sur., 2011; Osmančević Katkić i sur., 2017; Östberg i Hagekull, 2000).

Hipoteza 2b: Očekuje se da će radni status, bračni status, obrazovanje roditelja i doživljaj prihoda kućanstva biti značajno povezani s doživljajem roditeljskog stresa, na način da će zaposleni roditelji, roditelji u braku, obrazovaniji roditelji i roditelji koji prihode kućanstva procjenjuju dobrim za živjeti doživljavati niže razine roditeljskog stresa (Copeland i Harbaugh, 2005; Parkes i sur., 2015; Ryan i sur., 2009; Warfield, 2005; Williford i sur., 2006).

Problem 3: Utvrditi može li se i u kojoj mjeri predvidjeti doživljaj roditeljskog stresa na temelju roditeljskih kompetencija (zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge i samoprocjena

roditeljske efikasnosti) i percipirane socijalne podrške (podrška obitelji, prijatelja i značajne druge osobe).

Hipoteza 3a: Očekuje se da će roditeljske kompetencije biti značajan prediktor doživljaja roditeljskog stresa (Jijon i Leonard, 2020; Raikes i Thompson, 2005), odnosno, očekuje se kako će samoprocjena roditeljske efikasnosti i zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge biti značajni prediktori doživljaja roditeljskog stresa.

Hipoteza 3b: Očekuje se da će percipirana socijalna podrška obitelji, prijatelja i značajne druge osobe biti značajni prediktori doživljaja roditeljskog stresa (Quinones, 2006; Schellinger i sur., 2020).

3. Metoda

3.1 Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 260 roditelja djece predškolske dobi s područja Varaždinske županije. Iz daljnje analize izostavljeni su očevi zbog malog broja (14 očeva), roditelji koji ne žive u Varaždinskoj županiji (22 roditelja) i roditelji čija djeca nisu u dobi od 2 do 6 godina (13 roditelja), stoga je ukupan broj sudionika koji je uključen u analizu podataka 211 majki. Dob majki kreće se u rasponu od 21 do 45 godina ($M = 33,48$; $SD = 5,09$). Većina sudionica je u braku (83,4%) i ima dvoje djece (51,7%). Najviši završeni stupanj obrazovanja većine sudionica je završena srednja škola (55,9%). Također, većina majki je zaposlena na puno radno vrijeme (73%) i snalazi se sa sadašnjim prihodima (47,9%). Nadalje, ciljano dijete o kojemu su sudionice izvještavale je najčešće staro dvije godine (30,8%) te je drugorođeno (40,3%). Ostatak sociodemografskih obilježja uzorka prikazan je u tablici 1.

Tablica 1. Sociodemografska obilježja uzorka

		<i>f</i>	<i>%</i>
Bračni status	U braku	176	83,4
	U izvanbračnoj zajednici	24	11,4
	Neudata	5	2,4
	Razvedena	5	2,4
	Udovica	1	0,5
Najviši završeni stupanj obrazovanja	Magisterij ili doktorat	10	4,7
	Fakultet ili diplomski studij	44	20,9
	Viša škola ili preddiplomski studij	37	17,5
	Srednja škola	118	55,9
	Nezavršena ili završena osnovna škola	2	0,9
Radni status	Zaposlena na puno radno vrijeme	154	73,0
	Zaposlena na dio radnog vremena	9	4,3
	Nezaposlena	36	17,1
	Ostalo*	12	5,6
Doživljaj prihoda kućanstva	Izvršno živim sa sadašnjim prihodima	9	4,3
	Dobro živim sa sadašnjim prihodima	85	40,3
	Snalazim se sa sadašnjim prihodima	101	47,9
	Teško mi je sa sadašnjim prihodima	14	6,6
	Vrlo mi je teško sa sadašnjim prihodima	2	0,9
Broj djece	Jedno (1)	52	24,6
	Dvoje (2)	109	51,7
	Troje (3)	37	17,5
	Četvero (4)	7	3,3
	Petero (5)	4	1,9
	Šestero (6)	2	0,9
Dob ciljanog djeteta	Dvije godine	65	30,8
	Tri godine	47	22,3
	Četiri godine	53	25,1
	Pet godina	24	11,4
	Šest godina	22	10,4
Redoslijed rođenja ciljanog djeteta	Prvorodeno	83	39,3
	Drugorođeno	85	40,3
	Trećerođeno	30	14,2
	Četvrtorođeno	8	3,8
	Petorođeno	3	1,4
	Šestorođeno	2	0,9

Napomena: *njega djeteta, poljoprivreda, porodiljni dopust, direktor tvrtke

3.2 Instrumenti

Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa (Profaca i Arambašić, 2004) sastoji se od 65 čestica podijeljenih u 13 podljestvica, od kojih svaka ima pet tvrdnji. Podljestvice se odnose na zahtjevnost djeteta, neadaptiranost djeteta, zdravlje djeteta, neispunjena očekivanja, vezanost za dijete, discipliniranje djeteta, komunikacija s djetetom, nekompetencija, nedostatak, ograničenja roditeljske uloge, odnosi sa supružnikom, materijalna situacija i zahtjevi drugih uloga. Zadatak sudionika je procijeniti koliko su im situacije opisane česticama uznemirujuće, teške ili stresne, na skali Likertovog tipa od 0 - *situacija mi nije teška, uznemirujuća, stresna* do 3 - *situacija je za mene jako uznemirujuća, teška, stresna*. Ukupni rezultat dobiva se sumom vrijednosti procjena roditelja na 65 tvrdnji te se kreće od 0 do 195 gdje viši rezultat ukazuje na veći roditeljski stres, ili sumom odgovarajućih čestica za svaku od 13 podljestvica. Profaca i Arambašić (2004) navode visoke koeficijente unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) za svaku od podljestvica na uzorku majki, a oni se kreću od 0,67 (podljestvica *Vezanost za dijete*) do 0,87 (podljestvica *Materijalna situacija*), te 0,97 za upitnik u cjelini. U ovom istraživanju dobivene su slične vrijednosti, Cronbachov alfa podljestvica se kretao od 0,67 (podljestvica *Vezanost za dijete*) do 0,88 (podljestvica *Materijalna situacija*), a za upitnik u cjelini iznosio je 0,96.

Skala samoprocjene kompetentnosti roditelja (eng. *The Parenting Sense of Competence Scale, PSOC*, Gibaud – Wallston i Wandersman, 1978, prema Reić Ercegovac, 2011) sastoji se od 17 čestica podijeljenih u dvije podljestvice koje se odnose na zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge i samoprocjenu roditeljske efikasnosti u ulozi roditelja. Zadatak sudionika je na skali Likertovog tipa procijeniti stupanj slaganja s tvrdnjama na skali od 1 - *izrazito se ne slažem* do 6 - *izrazito se slažem*. Podljestvica zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge sastoji se od devet čestica (npr. „Iako je biti roditelj predivno iskustvo, osjećam se frustrirano sad kad je moje dijete u ovoj dobi.“) s teorijskim rasponom rezultata od 9 do 54, dok se podljestvica roditeljske efikasnosti sastoji od osam čestica (npr. „Biti dobar roditelj samo po sebi je nagrada“) s teorijskim rasponom rezultata od 8 do 48. Ukupni rezultat dobiva se sumom vrijednosti podljestvica uz prethodno invertiranje čestica na podljestvici zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge tako da viši rezultat na skali upućuje na veće zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge. Stoga, ukupni rezultat se kreće u rasponu od 17 do 102 gdje viši rezultat upućuje na veću roditeljsku kompetentnost. Koeficijent unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) u istraživanju Delale (2011) iznosio je 0,70 za podljestvicu roditeljske efikasnosti, 0,71 za podljestvicu zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge i 0,72 za upitnik

u cjelini, dok su vrijednosti Cronbach alfe u ovom istraživanju 0,69 za podljestvicu roditeljske efikasnosti, 0,79 za podljestvicu zadovoljstva ispunjavanjem roditeljske uloge i 0,80 za upitnik u cjelini.

Multidimenzionalna skala percipirane socijalne podrške (eng. *Multidimensional Scale of Perceived Social Support, MSPSS*, Zimet i sur., 1988, prema Brajša - Žganec i sur., 2018) sastoji se od 12 čestica podijeljenih u tri podljestvice, od kojih svaka ima četiri čestice. Podljestvice se odnose na percipiranu socijalnu podršku iz tri izvora: obitelji (npr. „Emocionalnu pomoć i podršku koju trebam dobivam od obitelji“), prijatelja (npr. „Mogu računati na prijatelje kada stvari krenu loše“) i značajne druge osobe (npr. „Imam osobu koja mi je pravi izvor utjehe“). Zadatak sudionika je procijeniti slaganje s česticama na skali Likertovog tipa od 1 - *izrazito se ne slažem s tvrdnjom* do 7 - *izrazito se slažem s tvrdnjom*. Ukupni rezultat na svakoj podljestvici dobiva se sumom vrijednosti podljestvica i predstavlja količinu percipirane podrške iz specifičnog izvora, pri čemu viši rezultat označava veću količinu percipirane socijalne podrške, a ukupni rezultat skale dobiva se sumom svih podljestvica i odnosi se na globalnu mjeru percipirane socijalne podrške, a kreće se od 12 do 84. Koeficijent unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) u istraživanju Zimet i suradnika (1988) iznosio je 0,91 za podljestvicu značajne druge osobe, 0,87 za podljestvicu obitelj, 0,85 za podljestvicu prijatelje i 0,88 za skalu u cjelini. U ovom istraživanju Cronbach alfa za podljestvicu značajne druge osobe iznosio je 0,92, za podljestvicu obitelj 0,91, za podljestvicu prijatelji 0,94 te 0,93 za skalu u cjelini.

3.3 Postupak

Istraživanje je provedeno *online* putem anketnog upitnika tijekom ožujka i travnja 2021. godine, a upitnik je sastavljen pomoću *Google* obrasca i sastojao se od gore opisanih instrumenata. Budući da uzorak čine roditelji predškolske djece u Varaždinskoj županiji, upitnik je podijeljen putem društvene mreže *Facebook* u relevantne *Facebook* grupe na području Varaždinske županije. Na samom početku upitnika bile su prezentirane informacije o istraživanju, odnosno cilj i svrha istraživanja. Također, bila je istaknuta dobrovoljnost sudjelovanja i kako se daljnje ispunjavanje upitnika smatra pristankom na istraživanje. Nadalje, naglašena je anonimnost sudionika i da će pristup podacima imati samo istraživači, te da će se podaci obrađivati na grupnoj razini i koristiti samo u znanstveno-istraživačke svrhe. Na kraju upitnika navedena je e-mail adresa istraživača kako bi se sudionici koji imaju pitanja ili nedoumice vezane uz istraživanje mogli javiti i dobiti povratnu informaciju.

4. Rezultati

U svrhu odgovaranja na prvi istraživački problem izračunati su deskriptivni podaci za ukupni rezultat i sve pojedinačne podljestvice Upitnika izvora i intenziteta roditeljskog stresa. Dodatno, izračunati su deskriptivni podaci i ostalih varijabli korištenih u istraživanju (ukupnog rezultata i podljestvica roditeljskih kompetencija i socijalne podrške) te su prikazani u tablici 2.

Tablica 2. Deskriptivni podaci varijabli korištenih u istraživanju ($N=211$)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>min</i>	<i>max</i>	Indeks asimetričnosti	Indeks spljoštenosti	<i>K – S</i> <i>z</i>
Roditeljski stres	78,12	37,16	3	170	0,23	-0,57	0,05
Zahtjevnost djeteta	6,14	3,51	0	15	0,35	-0,42	0,09
Neadaptiranost djeteta	5,17	3,12	0	14	0,46	-0,34	0,11**
Zdravlje djeteta	4,63	3,89	0	15	0,85	-0,14	0,16**
Neispunjena očekivanja	4,23	3,11	0	14	0,77	0,18	0,15**
Vežanost za dijete	7,97	3,72	0	15	0,03	-0,77	0,08**
Discipliniranje djeteta	6,52	3,21	0	14	0,11	-0,59	0,08*
Komunikacija s djetetom	6,76	3,49	0	15	0,14	-0,52	0,09**
Nekompetencija	4,89	3,63	0	14	0,58	-0,37	0,11**
Nedostatak podrške	6,16	4,11	0	15	0,43	-0,83	0,15**
Ograničenja roditeljske uloge	7,32	4,28	0	15	0,12	-1,06	0,11**
Odnosi sa supružnikom	7,00	4,24	0	15	0,10	-1,00	0,09**
Materijalna situacija	5,14	4,28	0	15	0,62	-0,56	0,13**
Zahtjevi drugih uloga	6,19	4,19	0	15	0,28	-0,99	0,11**
Samoprocjena roditeljske kompetentnosti	73,65	10,79	34	100	-0,24	0,49	0,06
Zadovoljstvo u roditeljskoj ulozi	41,39	7,36	17	54	-0,64	0,36	0,09**
Roditeljska samoefikasnost	32,27	5,65	17	47	-0,71	0,17	0,06
Percipirana socijalna podrška	65,53	15,83	14	84	-1,06	0,82	0,12**
Značajna druga osoba	22,93	6,11	4	28	-1,44	1,46	0,20**
Obitelj	21,97	6,16	4	28	-1,10	0,59	0,16**
Prijatelji	20,63	6,49	4	28	-0,79	-0,19	0,13**

Napomena: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Legenda: *min* - opažene minimalne vrijednosti, *max* - opažene maksimalne vrijednosti, *K-S z* - Kolmogorov – Smirnovljevi koeficijent normalnosti raspodjele rezultata

Dobiveni rezultati pokazuju da sudionice u prosjeku doživljavaju blagi roditeljski stres, a aritmetička sredina nalazi se u donjem dijelu teorijskog raspona rezultata. Utvrđeno je kako su rezultati ukupnog doživljaja roditeljskog stresa prema Kolmogorov – Smirnovljevom testu (vidi tablicu 2) normalno distribuirani, s blagom tendencijom grupiranja rezultata na nižim vrijednostima. Nadalje, rezultati Kolmogorov – Smirnovljevog testa ukazuju na značajna odstupanja od normalnosti raspodjele rezultata na svim podljestvicama Upitnika izvora i intenziteta roditeljskog stresa, osim na podljestvici Zahtjevnost djeteta. Indeks asimetričnosti na podljestvicama koje značajno odstupaju od normalne raspodjele ukazuje na pozitivno asimetričnu raspodjelu rezultata, odnosno rezultati na podljestvicama koncentriraju se na nižim vrijednostima. Kao glavni izvor roditeljskog stresa pokazala se vezanost za dijete ($M = 7,97$, $SD = 3,72$), a zatim ograničenja roditeljske uloge ($M = 7,32$, $SD = 4,28$) i odnosi sa supružnikom ($M = 7,00$, $SD = 4,24$). S druge strane, najnižim izvorima stresa pokazala su se neispunjena očekivanja ($M = 4,23$, $SD = 3,11$) i zdravlje djeteta ($M = 4,63$, $SD = 3,89$).

Utvrđeno je da sudionice procjenjuju svoje roditeljske kompetencije visoko, a raspodjela rezultata prema Kolmogorov – Smirnovljevom testu je normalna. Nadalje, majke izražavaju visoko zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge, no raspodjela rezultata na toj podljestvici prema Kolmogorov – Smirnovljevom testu odstupa od normalne, a indeks asimetričnosti ukazuje na negativno asimetričnu raspodjelu s koncentracijom rezultata na većim vrijednostima podljestvice. Odnosno, rezultati se grupiraju prema većem zadovoljstvu ispunjavanja roditeljske uloge. Za razliku od toga, rezultati podljestvice roditeljske samoeфикаsnosti su normalno distribuirani.

Nadalje, sudionice procjenjuju visokom socijalnu podršku iz sva tri izvora (obitelj, značajna druga osoba, prijatelji), a značajna druga osoba ($M = 22,93$, $SD = 6,11$) pokazala se kao najveći izvor percipirane socijalne podrške. Distribucije rezultata na sve tri podljestvice, kao i na ukupnom rezultatu, prema Kolmogorov – Smirnovljevom testu značajno odstupaju od normalne distribucije. Negativni indeksi asimetričnosti sve tri podljestvice i ukupne percipirane podrške ukazuju na negativno asimetričnu raspodjelu s tendencijom grupiranja rezultata na višim vrijednostima. Odnosno, rezultati se grupiraju prema većoj percipiranoj socijalnoj podršci.

Iako rezultati na gotovo svim podljestvicama roditeljskog stresa, podljestvici zadovoljstva roditeljskom ulogom i podljestvicama i ukupnom rezultatu percipirane socijalne podrške odstupaju od normalne raspodjele, ta odstupanja se ne smatraju ekstremnima. Kao što

Kline (2015) navodi, vrijednosti indeksa asimetričnosti 10 ili iznad 10 i vrijednosti indeksa spljoštenosti 3 ili iznad 3 smatraju se ekstremno odstupajućim rezultatima. Kako ni jedna vrijednost indeksa spljoštenosti i asimetričnosti ne odstupa od navedenih parametara (vidi u tablici 2), pretpostavljamo kako dobivena odstupanja od normalne raspodjele neće značajno utjecati na daljnju provedbu analiza te da je opravdana uporaba parametrijskih testova.

U svrhu odgovaranja na drugi istraživački problem postavljen u ovom istraživanju, izračunati su koeficijenti korelacije sociodemografskih karakteristika i rezultata na Upitniku izvora i intenziteta roditeljskog stresa. Pearsonovi koeficijenti korelacija izračunati su za varijable dob roditelja, broj djece i dob ciljanog djeteta, dok su Spearmanovi koeficijenti korelacija izračunati za varijable radni status, bračni status, obrazovanje i prihodi kućanstva (vidi tablicu 3).

Tablica 3. *Koeficijenti korelacija ukupnog rezultata i svih podljestvica Upitnika izvora i intenziteta roditeljskog stresa sa sociodemografskim karakteristikama (N=211)*

	Dob roditelja	Radni status	Bračni status	Obrazovanje	Broj djece	Dob djeteta	Prihodi kućanstva
Roditeljski stres	-0,07	-0,04	-0,01	-0,04	0,04	-0,1	0,18**
Zahtjevnost djeteta	-0,12	-0,04	0,01	-0,02	0,08	-0,07	-0,10
Neadaptiranost djeteta	-0,04	-0,05	-0,01	-0,05	0,08	-0,08	-0,12
Zdravlje djeteta	<-0,01	-0,04	-0,05	0,01	-0,03	-0,10	-0,07
Neispunjena očekivanja	0,02	<-0,01	0,03	0,02	0,04	-0,03	-0,13
Vežanost za dijete	-0,26**	-0,09	-0,02	-0,16**	-0,03	-0,03	-0,03
Discipliniranje djeteta	-0,06	-0,10	-0,01	-0,08	0,03	-0,05	-0,03
Komunikacija s djetetom	-0,04	-0,10	0,06	-0,07	0,05	-0,09	-0,06
Nekompetencija	-0,02	-0,06	0,05	-0,07	0,05	-0,07	0,11
Nedostatak podrške	-0,08	-0,04	-0,07	-0,07	0,02	-0,05	-0,15*
Ograničenja roditeljske uloge	-0,08	-0,07	0,1	0,08	0,01	-0,07	-0,15*
Odnosi sa supružnikom	0,02	0,04	0,09	0,20**	<0,01	-0,13	-0,15*
Materijalna situacija	-0,06	-0,13	0,01	-0,09	0,12	-0,12	-0,44**
Zahtjevi drugih uloga	0,07	0,12	-0,07	0,03	0,000	-0,05	-0,14

Napomena: **p<0,01; *p<0,05; varijabla bračni status kodirana je na način da 0 označava majke koje su neudane, razvedene i udovice, a 1 označava majke koje su u braku ili u izvanbračnoj zajednici; varijabla radni status kodirana je na način da 0 označava nezaposlenost, a 1 označava zaposlenost neovisno o obliku

Rezultati su pokazali kako je samo manji broj korelacija sociodemografskih varijabli i rezultata na Uпитniku izvora i intenziteta roditeljskog stresa statistički značajan. Većina značajnih korelacija je s varijablom doživljaja prihoda kućanstva, pri čemu su povezanosti negativne, niske do umjerene. Najveća je povezanost između podljestvice Materijalna situacija i Doživljaja prihoda kućanstva ($r = -0,44, p < 0,01$), što znači da roditelji koji prihode kućanstva procjenjuju težim za živjeti izražavaju više razine roditeljskog stresa vezanog uz materijalnu situaciju. Ostale podljestvice koje pokazuju značajnu, ali slabu povezanost s doživljajem prihoda kućanstva su Ograničenja roditeljske uloge, Nedostatak podrške i Odnosi sa supružnikom. Odnosno, roditelji koji prihode kućanstva procjenjuju težim za živjeti izražavaju više razine roditeljskog stresa vezane uz ograničenja roditeljske uloge, nedostatak podrške i odnose sa supružnikom. Nadalje, doživljaj prihoda kućanstva je jedina sociodemografska karakteristika koja je značajno povezana s ukupnim rezultatom, odnosno ukupnim roditeljskim stresom ($r = 0,19, p < 0,01$), pri čemu roditelji koji prihode kućanstva procjenjuju težim za živjeti izražavaju više razine ukupnog roditeljskog stresa.

Varijable obrazovanje i dob roditelja pokazale su se značajno, ali slabo povezane jedino s podljestvicom Vežanost za dijete, dok obrazovanje još slabo pozitivno korelira s podljestvicom Odnosi sa supružnikom. Dobivene korelacije ukazuju da starije majke, kao i one obrazovanije, doživljavaju nešto niže razine roditeljskog stresa koji proizlazi iz vežanosti za dijete, a obrazovanije majke ujedno izražavaju i više razine roditeljskog stresa koji proizlazi iz odnosa sa supružnikom.

Radni i bračni status majki, broj djece u obitelji i dob procjenjivanog djeteta nisu se pokazali značajno povezanim ni s jednim izvorom roditeljskog stresa, kao ni s ukupnim intenzitetom roditeljskog stresa.

U svrhu odgovaranja na treći istraživački problem, provedena je hijerarhijska regresijska analiza. Prije provedbe analize izračunati su Pearsonovi koeficijenti korelacije varijabli korištenih u ovom istraživanju kako bi se utvrdili značajni korelati roditeljskog stresa (tablica 4).

Tablica 4. Pearsonovi koeficijenti korelacija između roditeljskog stresa, roditeljskih kompetencija i percipirane socijalne podrške iz tri izvora

	1	2	3	4	5
1. Roditeljski stres	-				
2. Zadovoljstvo u roditeljskoj ulozi	-0,49**	-			
3. Roditeljska samoefikasnost	-0,27**	0,36**	-		
4. Podrška značajne druge osobe	-0,27**	0,22**	0,20**	-	
5. Podrška obitelji	-0,30**	0,32**	0,25**	0,67**	-
6. Podrška prijatelja	-0,12	0,17*	0,21**	0,62**	0,43**

Napomena: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Dobivene su značajne umjerene negativne povezanosti gotovo svih prediktorskih varijabli s kriterijskom varijablom, osim varijable podrška prijatelja koja nije u značajnoj povezanosti s roditeljskim stresom (vidi tablicu 4). Zadovoljstvo roditeljskom ulogom pokazala se kao varijabla koja najviše korelira s kriterijskom varijablom/roditeljskim stresom ($r = -0,49$, $p < 0,01$). Obje podljestvice roditeljskih kompetencija značajno su povezane s roditeljskim stresom, pa tako majke koji su zadovoljnije u roditeljskoj ulozi i majke koje sebe procjenjuju efikasnijima u roditeljskoj ulozi izražavaju niže razine roditeljskog stresa. Nadalje, dobivena je značajna negativna povezanost percipirane podrške značajne druge osobe i podrške obitelji s roditeljskim stresom što znači da majke koje procjenjuju podršku značajne druge osobe višom, kao i majke koje podršku obitelji percipiraju visokom, izražavaju niže razine roditeljskog stresa.

Što se tiče međusobnog odnosa prediktorskih varijabli, sve su korelacije značajne i pozitivne. Pa tako majke koje su zadovoljnije u roditeljskoj ulozi procjenjuju višom i svoju roditeljsku efikasnost, te percipiraju višom socijalnu podršku iz sva tri izvora (značajna druga osoba, obitelj i prijatelji), i obrnuto. Isto tako, majke koje se procjenjuju efikasnijima u roditeljskoj ulozi višom procjenjuju socijalnu podršku iz sva tri izvora. Osim toga, majke koje procjenjuju višom socijalnu podršku na jednom izvoru socijalne podrške, procjenjuju višom socijalnu podršku i na njenim drugim izvorima.

Kako bismo utvrdili može li se i u kojoj mjeri predvidjeti doživljaj roditeljskog stresa na temelju roditeljskih kompetencija (roditeljska samoefikasnost i zadovoljstvo roditeljskom ulogom) i socijalne podrške (podrška značajne druge osobe, obitelji i prijatelja) provedena je

hijerarhijska regresijska analiza (tablica 5). Prediktorske varijable uvedene su u analizu u tri koraka. U prvom koraku, u svrhu statističke kontrole njihova doprinosa, uvedene su sociodemografske karakteristike, to jest, samo doživljaj prihoda kućanstva s obzirom da je to jedina varijabla sociodemografskih karakteristika koja je bila u značajnoj korelaciji s kriterijem. U drugom bloku uvedeno je zadovoljstvo roditeljskom ulogom i roditeljska samoefikasnost kao mjere doživljaja roditeljske kompetentnosti, dok su u trećem bloku uvedene varijable vezane uz percepciju socijalne podrške, odnosno varijable podrška obitelji, podrška značajne druge osobe i podrška prijatelja.

Tablica 5. Rezultati hijerarhijske regresijske analize predviđanja roditeljskog stresa

Prediktori	1. Korak β	2. korak β	3. korak β
Prihodi kućanstva	-0,20**	-0,15*	0,12*
Zadovoljstvo u roditeljskoj ulozi		- 0,44**	- 0,40**
Roditeljska samoefikasnost		- 0,09	- 0,08
Podrška obitelji			- 0,16
Podrška značajne druge osobe			- 0,07
Podrška prijatelja			0,11
<i>R</i>	0,2	0,52	0,54
<i>R</i> ²	0,04	0,27	0,29
ΔR^2		0,23	0,03
<i>F</i> (<i>df</i>)	8,24** (1, 209)	24,9** (2, 207)	13,99** (3, 204)
ΔF (<i>df</i>)		32** (2, 207)	2,54 (3, 204)

Napomena: ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$

Legenda: β – standardizirani regresijski koeficijent, *R* – koeficijent multiple korelacije, *R*² – koeficijent multiple determinacije

Nakon kontrole doprinosa doživljaja prihoda kućanstva u prvom koraku, kojima je objašnjeno značajnih 4% varijance roditeljskog stresa, u drugom koraku u analizu su uvrštene varijable zadovoljstvo u roditeljskoj ulozi i roditeljska samoefikasnost. Time je objašnjeno dodatnih 23% varijance roditeljskog stresa i to povećanje je značajno, pri čemu je značajni

prediktor bila varijabla zadovoljstvo u roditeljskoj ulozi. Konačno, u trećem koraku uvrštene su varijable percepcije socijalne podrške, odnosno varijable podrška obitelji, podrška značajne druge osobe i podrška prijatelja kojima je objašnjeno dodatnih 3% varijance roditeljskog stresa, no to povećanje nije se pokazalo značajnim. Ukupna količina objašnjene varijance roditeljskog stresa doživljajem prihoda kućanstva, zadovoljstvom u roditeljskoj ulozi, roditeljskom samoefikasnošću, podrškom obitelji, podrškom značajne druge osobe i podrškom prijatelja iznosi 29%. Utvrđeno je kako su samostalni značajni prediktori roditeljskog stresa doživljaj prihoda kućanstva ($\beta = 0,12$, $p < 0,05$) i zadovoljstvo u roditeljskoj ulozi ($\beta = -0,40$, $p < 0,01$), pri čemu se zadovoljstvo u roditeljskoj ulozi pokazalo kao najsnažniji prediktor. Prema tome, što su majke manje zadovoljne u roditeljskoj ulozi i što težim procjenjuju živjeti sa sadašnjim prihodima kućanstva, veći je njihov doživljaj roditeljskog stresa.

5. Rasprava

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati mogu li se individualne razlike u doživljaju roditeljskog stresa kod roditelja djece predškolske dobi objasniti njihovom percepcijom vlastitih roditeljskih kompetencija i percipiranom socijalnom podrškom. Osim toga, ispitala se i razina i izvori roditeljskog stresa, kao i povezanost sociodemografskih karakteristika s procjenom intenziteta i izvora roditeljskog stresa.

5.1 *Izvori i intenzitet stresa majka predškolske djece*

Prvi problem u ovom istraživanju bio je ispitati razinu i izvore doživljenog roditeljskog stresa kod roditelja djece predškolske dobi. U skladu s prijašnjim istraživanjima vezanima uz izvore i intenzitet roditeljskog stresa roditelja, očekivalo se kako će roditelji djece predškolske dobi doživljavati blage razine roditeljskog stresa. Također, pretpostavljalo se kako će interakcija roditelja i djeteta biti glavni izvor roditeljskog stresa, odnosno kako će roditeljski stres biti najjače izražen na podljestvicama *Vežanost za dijete*, *Discipliniranje djeteta* i *Komunikacija s djetetom*. Dobiveni rezultati su djelomice potvrdili očekivano. Potvrđeno je očekivanje o intenzitetu roditeljskog stresa roditelja predškolske djece, odnosno, dobiveno je kako majke u ispitanom uzorku doživljaju blage razine roditeljskog stresa, kao što je bio slučaj i u prethodnim istraživanjima (Delale, 2011; Nikolić, 2018; Profaca, 2002, prema Delale, 2011; Profaca i Arambašić, 2004). S obzirom na činjenicu da je roditeljstvo za većinu roditelja generalno pozitivno iskustvo, unatoč stresnim događajima i brigama vezanim uz dijete (Deater – Deckard, 1998), razine doživljenog roditeljskog stresa su relativno niske/blage.

Suprotno očekivanom, podljestvice vezne uz interakciju roditelj – dijete, osim podljestvice *Vežanost za dijete*, nisu se pokazale kao glavni izvori roditeljskog stresa. Uz podljestvicu *Vežanost za dijete*, čije se čestice odnose na nedostajanje djeteta, njegovo prebrzo odrastanje, teško odvajanje od djeteta, konstantne misli o djetetu kad nije s roditeljem i slično, kao glavni izvori roditeljskog stresa pokazale su se podljestvice *Ograničenje roditeljske uloge* i *Odnosi sa supružnikom*. Rezultati ovog istraživanja ukazuju kako je intenzitet stresa majki na navedenim podljestvicama umjeren, dok su majke u prethodnim istraživanjima (Delale, 2011; Profaca i Arambašić, 2004) na navedenim podljestvicama doživljavale blagi roditeljski stres.

Dobivene rezultate na podljestvici Odnosi sa supružnikom, kao jednog od glavnih izvora roditeljskog stresa, moguće je objasniti kroz rezultate istraživanja vezanih uz bračno zadovoljstvo koja govore o njegovom utjecaju na mentalno i tjelesno zdravlje supružnika. U brojnim dosadašnjim istraživanjima roditeljski stres se dovodio u vezu sa zadovoljstvom u braku, a samim time i odnosom među supružnicima. Istraživanja (Kersh i sur., 2006; Kwan i sur., 2015; Mulsow i sur., 2002; Robinson i Neece, 2014) pokazuju kako se zadovoljstvo brakom pokazalo povezano s nižim roditeljskim stresom kod roditelja, odnosno, što su roditelji zadovoljniji u braku, iskazuju niže razine roditeljskog stresa. Nadalje, rezultati meta – analize Twenge i suradnika (2004) pokazali su pad u kvaliteti odnosa sa supružnikom nakon rođenja djeteta zbog svakodnevne prilagodbe na roditeljstvo i izazove koje ono donosi. S obzirom na to kako se podljestvica Odnosi sa supružnikom sastoji od čestica vezanih uz nedostatak vremena za druženje sa suprugom i zajedničke aktivnosti moguće je da su takvi rezultati dobiveni zbog toga što briga za dijete iziskuje puno roditeljskog vremena, pa se samim time smanjuje vrijeme koje supružnici provode sami bez djeteta što u ovom istraživanju na uzorku majki dovodi do većeg intenziteta roditeljskog stresa vezanog uz odnose sa supružnikom.

Roditeljstvo se često u prošlosti poistovjećivalo s majčinstvom, dok se u suvremenim teorijama i istraživanjima naglašava i uloga očeva u roditeljstvu, iako u njihovom subjektivnom doživljaju roditeljstva postoje razlike (Čudina – Obradović i Obradović, 2002). Brojni autori, poput Simona (1992, prema Smojver – Ažić i Dorčić., 2010) naglašavaju kako su majke više uključene u odgoj djece i kako više energije ulažu u svoju roditeljsku ulogu u usporedbi s muškarcima, koji energiju više ulažu u poslovnu ulogu. Renk i suradnici (2003) navode kako su majke primarni roditelj koji je zadužen za brigu i život djeteta i kako su interakcije majke s djetetom sastavni dio njezina identiteta. Kao posljedica veće uključenosti u roditeljstvo, u usporedbi s očevima, od majka se očekuje da će biti nježnije, dostupnije i brižnije prema djeci, pa se stoga majke rjeđe povlače iz uloge roditelja, rjeđe zanemaruju dijete ili rjeđe budu sklone nasilju (Roskam i Mikolajczak, 2020). Ograničenja roditeljske uloge odnose se na nedostatak vremena za sebe i prijatelje, rjeđa putovanja i slično. Stoga, rezultati ovog istraživanja koji na podljestvici Ograničenja roditeljske uloge ukazuju na umjereni stres mogu biti posljedica korištenog uzorka, s obzirom da su analizirani podaci prikupljeni samo na majkama, a kao što je prethodno navedeno, majke su primarni roditelj u brizi za dijete pa je moguće da se majke doživljavaju samo kao roditelji, a bez slobodnog vremena za svoje potrebe i užitke. Nadalje, dobiveni rezultati su u skladu s istraživanjem Proface (2002, prema Delale, 2011) gdje je

dobiveno da majke doživljavaju veći roditeljski stres zbog ograničenja roditeljske uloge, dok očevi doživljavaju veći roditeljski stres zbog zahtjeva drugih uloga.

5.2 *Povezanost sociodemografskih karakteristika i roditeljskog stresa*

Drugi istraživački problem u ovom istraživanju bio je ispitati povezanost sociodemografskih karakteristika s procjenom intenziteta i izvora roditeljskog stresa. Sociodemografske karakteristike ispitivane u ovom istraživanju bile su dob roditelja, radni status, bračni status, obrazovanje, broj djece u obitelji, dob ciljanog djeteta i doživljaj prihoda kućanstva. S obzirom na prijašnja istraživanja (Delale, 2011; Keresteš i sur., 2011; Osmančević Katkić i sur., 2017; Östberg i Hagekull, 2000), što se tiče dobi djeteta, dobi roditelja i broja djece u obitelji, očekivalo se da će biti značajno povezani s doživljajem roditeljskog stresa, na način da će stariji roditelji, roditelji mlađe djece i roditelji više djece doživljavati više razine roditeljskog stresa. Navedene pretpostavke nisu potvrđene u ovom istraživanju. U istraživanju Skreden i suradnika (2012) dobivena je značajna povezanost dobi djeteta s roditeljskim stresom, na način da su roditelji, što su djeca mlađa, doživljavali više razine roditeljskog stresa. Isto je i dobiveno u istraživanju Osmančević Katkić i suradnika (2017) na uzorku djece bez i s razvojnim teškoćama. Skreden i suradnici (2012) povezanost dobi djeteta i roditeljskog stresa objašnjavaju kroz veće potrebe za brigom i zahtjevnost roditeljstva kod mlađe djece. Suprotno tome, u nekim istraživanjima (Fonseca i sur., 2020; Östberg i Hagekull, 2000; Profaca, 2002 prema Delale, 2011) nije dobivena značajna povezanost dobi djeteta i roditeljskog stresa, što je u skladu s rezultatima ovog istraživanja.

Broj djece u obitelji također se, neočekivano, nije pokazao povezanim s ukupnim roditeljskim stresom. Dosadašnja istraživanja (Östberg i Hagekull, 2000; Skreden i sur., 2012; Warfield, 2005) pokazuju kako veći broj djece dovodi do većeg roditeljskog stresa, što se objašnjava kroz manji broj interakcija roditelja i pojedinog djeteta, a Delale (2011) navodi kako s porastom broja djece raste i zahtjevnost roditeljstva. Skreden i suradnici (2012) govore kako broj djece utječe na socijalnu izolaciju i probleme u odnosu kod roditelja, na način da više djece dovodi do veće socijalne izolacije roditelja i više problema u odnosu među roditeljima. Iako su rezultati u ovom istraživanju suprotni od očekivanog, oni idu u prilog istraživanju Fonseca i suradnika (2020) gdje također nije dobivena povezanost broja djece u obitelji i roditeljskog stresa. Dobiveni rezultati u ovom istraživanju mogu biti posljedica činjenice da preko 70% majki u uzorku imaju jedno ili dvoje djece pa su stoga vjerojatno i interakcije roditelja i djeteta

veće, a samim time i zahtjevnost roditeljske uloge koja proizlazi iz broja djece kojoj je potrebno posvetiti vrijeme manja.

Očekivalo se kako će dob roditelja biti povezana s ukupnim roditeljskim stresom, na način da će stariji roditelji doživljavati više razine roditeljskog stresa. Deater – Deckard (2008) govori kako najviše razine roditeljskog stresa doživljavaju majke koje su ili vrlo mlade ili vrlo stare. Pa tako veći doživljaj stresa kod tinejdžerskih majka objašnjava kroz nedostatak resursa koji su potrebni kako bi majka samostalno mogla brinuti o djetetu, poput zrelosti, radnih vještina, socijalnih resursa i slično, dok veći doživljaj stresa kod starijih majki objašnjava kroz zdravstvene i fizičke probleme kod majki koje su u kasnijoj dobi postale majke. U istraživanju Östberg i Hagekull (2000) dobiveno je kako starije majke doživljavaju više razine roditeljskog stresa u odnosu na mlade majke. Istraživanje Passino i suradnika (1993) pokazalo je kako maloljetne majke u usporedbi sa starijim majkama doživljavaju više razine roditeljskog stresa. Rezultati ovog istraživanja pokazali su kako ne postoji povezanost dobi majke s doživljajem ukupnog roditeljskog stresa, a isti rezultati dobiveni su i u istraživanju Fonseca i suradnika (2020) što je moguće iz razloga kako u istraživanjima nisu sudjelovale maloljetne majke i zbog malog broja starijih majki.

Nadalje, što se tiče radnog statusa, bračnog statusa, obrazovanja i doživljaja prihoda kućanstva, očekivalo se kako će biti značajno povezani s roditeljskim stresom, na način da zaposleni roditelji, roditelji u braku, obrazovaniji roditelji i roditelji koji prihode kućanstva procjenjuju boljim za život doživljavaju niže razine roditeljskog stresa (Copeland i Harbaugh, 2005; Parkes i sur., 2015; Ryan i sur., 2009; Warfield, 2005; Williford i sur., 2006). Dobiveni rezultati nisu u skladu s početnim očekivanjima, osim u značajnoj povezanosti ukupnog roditeljskog stresa i doživljaja prihoda kućanstva. Niti jedna od ostalih sociodemografskih karakteristika nije značajno povezana s ukupnim rezultatom roditeljskog stresa. Doživljaj prihoda kućanstva značajno je povezan i s podljestvicama Nedostatak podrške, Ograničenja roditeljske uloge, Odnosi sa supružnikom, Materijalna situacija i Zahtjevi drugih uloga.

Istraživanje Ryan i suradnika (2009) pokazalo je kako majke koje su u stabilnoj romantičnoj vezi s ocem djeteta doživljavale niže razine roditeljskog stresa u odnosu na samohrane majke ili majke u nestabilnim vezama. Nadalje, rezultati istraživanja Copeland i Harbaugh (2005) pokazali su kako samohrane majke doživljavaju više razine roditeljskog stresa u odnosu na majke u braku. Isti rezultati dobiveni su i u istraživanju Williford i suradnika (2006). U ovom istraživanju većina sudionica (94,8%) je u braku ili u izvanbračnoj zajednici,

dok je manji broj (5,3%) samohranih majki. S obzirom na uzorak u istraživanju, rezultati nisu iznenađujući. Odnos roditeljskog stresa i bračnog statusa svakako bi trebalo dodatno istražiti u budućim istraživanjima. Obrazovanje roditelja se u nekim dosadašnjim istraživanjima pokazalo povezano s roditeljskim stresom (Östberg i sur., 1997; Pearson i Chan, 1993; Spinelli i sur., 2013; Tach, 2012) na način da roditelji s nižim stupnjem obrazovanja doživljavaju više razine roditeljskog stresa. Istraživanje Parkes i suradnika (2015) pokazalo je kako je doživljaj roditeljskog stresa majka viši kod majka s niskim stupnjem obrazovanja i kod majka s izrazito visokim stupnjem obrazovanja. Rezultati ovog istraživanja pokazuju kako doživljaj roditeljskog stresa nije povezan sa stupnjem obrazovanja majki djece predškolske dobi. Dobiveni rezultati mogu biti neujednačenosti broja majka po skupinama prema najvišem završenom stupnju obrazovanja, s obzirom na to kako su u istraživanju sudjelovale samo dvije majke s najnižim stupnjem obrazovanja, odnosno nezavršenom ili završenom osnovnom školom. Nadalje, karakteristikama uzorka se može objasniti i nepovezanost radnog statusa i roditeljskog stresa u ovom istraživanju, s obzirom na neujednačenost broja majka po skupinama prema radnom statusu, odnosno činjenicu da uzorak čini većina (73%) relativno sigurno zaposlenih majki.

Dosadašnja istraživanja (Deater – Deckard, 2008; Viana i Welsh, 2010; Warfield, 2005) pokazala su povezanost prihoda kućanstva i roditeljskog stresa, to jest, niži prihodi kućanstva povezani su s višim doživljajem roditeljskog stresa. Isti rezultati su dobiveni i u ovom istraživanju. Majke koje prihode kućanstva procjenjuju težim za živjeti doživljavaju više razine roditeljskog stresa. Povezanost doživljaja prihoda kućanstva i roditeljskog stresa vezanog uz ograničenje roditeljske uloge moguće je zbog toga što zbog slabih prihoda majke nemaju financijske mogućnosti za putovanja i druženja s prijateljima, pa je i jači intenzitet tog izvora roditeljskog stresa. Doživljaj prihoda kućanstva negativno je povezan i s roditeljskim stresom koji proizlazi iz zahtjeva drugih uloga koji se odnose na obveze vezane uz posao, nedostatak vremena zbog rada i slično. Moguće je da majke koje imaju manje prihode više vremena se trude posvetiti poslu i radu kako bi se prihodi povećali što utječe na njihovu roditeljsku ulogu pa zbog toga doživljavaju više razine stresa vezanog uz zahtjeve drugih uloga. Nadalje, rezultati pokazuju kako majke koje prihode kućanstva procjenjuju težim za živjeti doživljavaju više razine roditeljskog stresa vezanog uz odnose sa supružnikom. Moguće je da financijske teškoće dovode do sukoba među supružnicima, pa su stoga i odnosi sa supružnikom lošiji i dovode do većeg doživljaja roditeljskog stresa. Očekivano je kako je najveća povezanost doživljaja prihoda kućanstva s materijalnom situacijom kao jednim od izvora roditeljskog stresa, s

obzirom na to da se ona odnosi na nemogućnost da roditelj djetetu priušti sve što želi i sve što je potrebno za dobar život, nedovoljno prihoda, nemogućnost kupnje svega što je djetetu potrebno i slično.

5.3 Odnos roditeljskih kompetencija, percipirane socijalne podrške i roditeljskog stresa

Majke koje su zadovoljnije u roditeljskoj ulozi i majke koje sebe procjenjuju efikasnijima u roditeljskoj ulozi izražavaju niže razine roditeljskog stresa. Istraživanjem koje je provela Delale (2011) na uzorku majka šestogodišnjaka dobiveni su gotovo jednaki rezultati gdje manje efikasne majke i manje zadovoljne roditeljskom ulogom izražavaju veći intenzitet roditeljskog stresa. Jednaki rezultati dobiveni su i istraživanjem Milić Babić (2013) na uzorku roditelja djece s teškoćama u razvoju predškolske dobi.

Majke koje procjenjuju višom socijalnu podršku obitelji i majke koje procjenjuju višom socijalnu podršku značajne druge osobe doživljavaju niže razine roditeljskog stresa. Dobiveni rezultati su očekivani s obzirom na to da prethodna istraživanja (Gelfand i sur., 1992; Östberg i Hagekull, 2000; Schellinger i sur., 2020) govore o pozitivnom utjecaju socijalne podrške na doživljaj roditeljstva, a samim time i na roditeljski stres koji se smatra jednom od njegovih sastavnica (Čudina Obradović i Obradović, 2003). Ovim istraživanjem nije dobivena značajna povezanost percipirane podrške prijatelja i roditeljskog stresa. Razlog tome je moguće manje oslanjanje na resurse koje im pružaju prijatelji pa stoga ona ne utječe na doživljaj roditeljstva.

Treći problem postavljen u istraživanju bio je utvrditi može li se i u kojoj mjeri predvidjeti doživljaj roditeljskog stresa na temelju roditeljskih kompetencija i percipirane socijalne podrške. Očekivalo se kako će roditeljske kompetencije biti značajni prediktori doživljaja roditeljskog stresa. Odnosno, očekivalo se kako će samoprocjena roditeljske efikasnosti i zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge biti značajni prediktori doživljaja roditeljskog stresa. Nadalje, očekivalo se kako će percipirana socijalna podrška obitelji, prijatelja i značajne druge osobe biti značajni prediktori doživljaja roditeljskog stresa. U svrhu odgovaranja na treći istraživački problem provedena je hijerarhijska regresijska analiza, uz kontrolu doprinosa relevantnih sociodemografskih varijabli u prvom koraku analize (što je s obzirom na rezultate analizirane u okviru odgovora na drugi istraživački problem bio samo doživljaj prihoda kućanstva). Ukupna količina objašnjene varijance roditeljskog stresa doživljajem prihoda kućanstva, roditeljskom samoeфикасноšću, zadovoljstvom u roditeljskoj ulozi i percipiranom socijalnom podrškom obitelji, značajne osobe i prijatelja iznosila je 29%.

Nakon kontrole doprinosa doživljaja prihoda kućanstva, koji se pokazao značajnim prediktorom objašnjavajući 4% varijance doživljaja roditeljskog stresa, kao samostalni značajni prediktor doživljaja roditeljskog stresa pokazalo se zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge. Samoefikasnost u roditeljskoj ulozi, percipirana socijalna podrška obitelji, prijatelja i značajne druge osobe nisu se pokazali kao značajni prediktori doživljaja roditeljskog stresa. Dakle, što majke težim procjenjuju živjeti sa sadašnjim prihodima kućanstva i što su manje zadovoljne u roditeljskoj ulozi, veći je njihov doživljaj stresa. Dobiveni rezultati samo su manjim dijelom u skladu s početnim očekivanjima. Istraživanjem Delale (2011) dobiveno je kako je zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge značajan prediktor doživljaja roditeljskog stresa, dok se roditeljska samoefikasnost nije pokazala značajnim prediktorom, što autorica objašnjava time kako su zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge i roditeljska samoefikasnost dva različita aspekta roditeljske kompetentnosti, stoga, trebali bi se razmatrati kao odvojeni konstrukti. U istraživanju Raikes i Thompson (2005) dobiveno je kako je roditeljska samoefikasnost značajan prediktor doživljaja roditeljskog stresa, što nije potvrđeno ovim istraživanjem, a takvi rezultati mogući su zbog korištenja drugačijeg instrumenta za procjenu roditeljske samoefikasnosti, zbog razlika u karakteristikama uzorka, s obzirom da je istraživanje Raikes i Thompson (2005) provedeno na uzorku majki s lošim prihodima kućanstva.

Neočekivano je kako socijalna podrška iz tri različita izvora (obitelj, prijatelji i značajna druga osoba) povrh doživljaja prihoda i roditeljskih kompetencija ne doprinosi objašnjenju roditeljskog stresa s obzirom na dobivenu značajnu povezanost percepcije podrške obitelji i percepcije podrške značajne druge osobe s doživljajem roditeljskog stresa. Kao jedan od mogućih razloga tome je skala korištena za procjenu socijalne podrške. Naime, Multidimenzionalna skala percipirane podrške odnosi se na općenitu percipiranu socijalnu podršku koju osoba prima iz tri različita izvora, a s obzirom kako je predmet istraživanja roditeljski stres u budućim istraživanjima valjalo bi se usmjeriti na specifičnu socijalnu podršku vezanu uz roditeljstvo. U istraživanju Raikes i Thompson (2005) dobiveno je kako socijalna podrška ne doprinosi značajno objašnjenju roditeljskog stresa. Autori objašnjavaju kako socijalna podrška nije značajan prediktor roditeljskog stresa zbog interakcije roditelja i okoline koje mogu biti i pozitivne i negativne, te ne moraju djelovati pozitivno na život majke, a samim time mogu biti izvor ili socijalne podrške ili stresa, poput kritika od strane obitelji i rođaka kako bi pomogli roditeljima u nošenju s problemima u roditeljstvu. Nadalje, jedan od mogućih razloga zašto socijalna podrška nije značajan prediktor roditeljskog stresa je to što je u ovom

istraživanju obuhvaćena percipirana socijalna podrška, a ne primljena socijalna podrška koja se konceptualno razlikuje od percipirane. Eagle i suradnici (2018) navode kako se percipirana socijalna podrška odnosi na percepciju osobe o dostupnosti i primjerenosti socijalnih veza, dok se primljena socijalna podrška odnosi na količinu i kvalitetu podrške koju osoba prima, stoga, buduća istraživanja bi se trebala usmjeriti i na primljenu socijalnu podršku koju osoba ima kako bi se dobila jasnija slika o odnosu socijalne podrške i doživljaja roditeljskog stresa.

5.4 Ograničenja istraživanja i praktične implikacije dobivenih rezultata

Provedeno istraživanje jedno je od rijetkih istraživanja u Hrvatskoj koje se bavilo ispitivanjem doživljaja roditeljskog stresa kod roditelja djece predškolske dobi i kumulativnim doprinosom roditeljskih kompetencija i percipirane socijalne podrške u doživljaju roditeljskog stresa. No, prilikom donošenja zaključka temeljem rezultata istraživanja, valja uzeti u obzir nekoliko ograničenja ovog istraživanja. Prvo ograničenje je korištenje prigodnog uzorka čime je umanjena mogućnost generalizacije na populaciju majki djece predškolske dobi. Također, jedno od ograničenja je i specifičnost korištenog uzorka. Većina majki u uzorku je u braku, većina majki je zaposlena, te većina ima jedno ili dvoje djece. Nadalje, s obzirom na to da uzorak čine majke predškolske djece, otežana je i mogućnost generalizacije rezultata na populaciju majki novorođenčadi ili starije djece, pa bi u budućim istraživanjima bilo dobro proširiti uzorak na roditelje starije djece. S obzirom na to da su u istraživanje bili uključeni i očevi, ali su zbog malog odaziva isključeni iz daljnjih analiza u istraživanju, valjalo bi u budućim istraživanjima dodatno motivirati očeve za sudjelovanje čime bi se proširila saznanja o sličnostima i razlikama u izvorima i intenzitetu doživljaja roditeljskog stresa s obzirom na spol roditelja.

Jedno od ograničenja vezano uz provedbu istraživanja je to što je istraživanje provedeno *online* pa se javlja pitanje razumijevanja svih čestica u upitnicima, kao i pitanje iskrenosti odgovora na postavljena pitanja. Nadalje, sve mjere korištene u istraživanju su dobivene samoprocjenom majki pa se javlja i pitanje davanja socijalno poželjnih odgovora, stoga bi bilo dobro da se u budućim istraživanjima koriste i druge metode procjene, poput opažanja ili procjena od strane drugih. Kao što je ranije navedeno, uz percipiranu socijalnu podršku valjalo bi u budućim istraživanjima ispitati i primljenu socijalnu podršku, te podršku specifično vezanu uz izazove roditeljstva. U istraživanju je korišten korelacijski nacrt čime se onemogućava donošenje uzročno – posljedičnih zaključaka, pa je preporuka za buduća istraživanja provesti

longitudinalno istraživanje. Unatoč navedenim ograničenjima, rezultati ovog istraživanja pružaju nove spoznaje i uvid u izvore i intenzitet doživljaja roditeljskog stresa majki djece predškolske dobi u Varaždinskoj županiji. Nalazi istraživanja mogu poslužiti u savjetodavnom i edukacijskom radu s roditeljima usmjeravajući se na izvore i odrednice roditeljskog stresa kako bi se prevenirao i smanjio roditeljski stres, odnosno roditeljima pružila podrška u suočavanju s različitim izazovima roditeljstva, čime bi se možda prevenirala i neka nepoželjna roditeljska ponašanja koja iz njega mogu proizlaziti, a time smanjili i rizični ishodi vezani uz odgoj djeteta. Nadalje, dobiveni rezultati mogu imati praktične implikacije u okviru planiranja programa sa svrhom osvještavanja roditelja o važnosti i utjecaju roditeljskog stresa na njih i na njihovu djecu.

6. Zaključak

Cilj ovog istraživanja, provedenog na uzorku 211 majki, bio je ispitati mogu li se individualne razlike u doživljaju roditeljskog stresa kod roditelja djece predškolske dobi objasniti njihovom percepcijom vlastitih roditeljskih kompetencija, operacionaliziranih kao roditeljska samoefikasnost i zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge i percipiranom socijalnom podrškom iz tri izvora: obitelj, prijatelji i značajna druga osoba. Prvi problem u ovom istraživanju bio je ispitati razinu i izvore doživljenog roditeljskog stresa. Dobiveni rezultati na uzorku majki ukazuju na blagu razinu doživljenog roditeljskog stresa, pri čemu su najveći izvori roditeljskog stresa vezanost za dijete, odnosi sa supružnikom i ograničenja roditeljske uloge. Drugi istraživački problem bio je ispitati povezanost sociodemografskih karakteristika s procjenom intenziteta i izvora doživljaja roditeljskog stresa. Sociodemografske karakteristike korištene u ovom istraživanju bile su dob roditelja, radni status, bračni status, obrazovanje, broj djece u obitelji, dob ciljanog djeteta i doživljaj prihoda kućanstva. Pokazalo se kako je doživljaj prihoda kućanstva jedina sociodemografska karakteristika značajno negativno povezana s ukupnim doživljajem roditeljskog stresa, pri čemu majke koje prihode kućanstva procjenjuju težim za živjeti izražavaju više razine ukupnog doživljenog roditeljskog stresa. Regresijskom analizom dobiveno je kako roditeljska samoefikasnost, zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge, percipirana socijalna podrška obitelji, prijatelja i značajne druge osobe objašnjavaju 29% varijance roditeljskog stresa. Nakon kontrole doprinosa doživljaja prihoda kućanstva kojima je objašnjeno značajnih 4% varijance roditeljskog stresa, samo se zadovoljstvo ispunjavanjem roditeljske uloge pokazalo kao značajni prediktor. Samoefikasnost u roditeljskoj ulozi, percipirana socijalna podrška obitelji, prijatelja i značajne druge osobe nisu se pokazali kao značajni prediktori doživljaja roditeljskog stresa. Stoga, što su majke manje zadovoljne ispunjavanjem roditeljske uloge i što težim procjenjuju živjeti sa sadašnjim prihodima kućanstva, veći je njihov doživljaj stresa. Zaključno, rezultati ovog istraživanja mogu pomoći u savjetodavnom radu s roditeljima, preventivnim edukacijama i psihološkim intervencijama kako bi se roditeljima osvijestili izvori, odrednice i utjecaj stresa, kako bi se lakše suočili i nosili s njim, a samim time kako bi se i prevenirali potencijalni rizični ishodi vezani uz odgoj djeteta.

7. Literatura

- Brajša-Žganec, A., Kaliterna Lipovčan, Lj. i Hanzec, I. (2018). The relationship between social support and subjective well-being across the lifespan. *Društvena istraživanja*, 27 (1), 47-65. <https://doi.org/10.5559/di.27.1.03>
- Bloomfield, L. i Kendall, S. (2012). Parenting self-efficacy, parenting stress and child behaviour before and after a parenting programme. *Primary health care research & development*, 13(4), 364–372. <https://doi.org/10.1017/S1463423612000060>
- Buss, A. H. i Plomin, R. (1984). *Temperament: Early developing personality traits*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Carapito, E., Ribeiro, M. T., Pereira, A. I. i Roberto, M. S. (2018). Parenting stress and preschoolers' socio-emotional adjustment: the mediating role of parenting styles in parent–child dyads. *Journal of Family Studies*, 26(4), 594–610. <https://doi.org/10.1080/13229400.2018.1442737>
- Cavanagh, S. i Huston, A. (2008). The timing of family instability and children's social development. *Journal of Marriage and Family*, 70(5), 1258-1270. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2008.00564.x>
- Cohen, S., Gottlieb, B. H. i Underwood, L. G. (2000). Social relationships and health. U S. Cohen, L. G. Underwood, i B. H. Gottlieb (Ur.), *Social support measurement and intervention: A guide for health and social scientists* (str. 3–25). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/med:psych/9780195126709.003.0001>
- Coleman, P. i Karraker, K. (1998). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review*, 18, 47-85.
- Coleman, P. K. i Karraker, K. H. (2000). Parenting self-efficacy among mothers of school-age children: Conceptualization, measurement, and correlates. *Family relations*, 49(1), 13-24. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00013.x>
- Copeland, D. i Harbaugh, B. L. (2005). Differences in parenting stress between married and single first time mothers at six to eight weeks after birth. *Issues in comprehensive pediatric nursing*, 28(3), 139–152. <https://doi.org/10.1080/01460860500227556>
- Crnic, K. i Low, C. (2002). Everyday stresses and parenting. U M. H. Bornstein (Ur.), *Handbook of parenting: Practical issues in parenting* (str. 243–267). Lawrence Erlbaum Associates Publishers. <https://doi.org/10.4324/9781410612175>
- Crnic, K. i Ross, E. (2017). Parenting stress and parental efficacy. U K. Deater-Deckard i R. Panneton (Ur.), *Parental stress and early child development: Adaptive and maladaptive outcomes* (str. 263–284). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-55376-4_11
- Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2003). Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti. *Revija za socijalnu politiku*, 10(1), 45-68. <https://doi.org/10.3935/rsp.v10i1.139>
- Deater-Deckard, K. (1998). Parenting stress and child adjustment: Some old hypotheses and new questions. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 5(3), 314–332. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2850.1998.tb00152.x>

- Deater-Deckard, K. (2008). *Parenting Stress*. Yale University Press.
<https://doi.org/10.12987/9780300133936>
- de Maat, D. A., Jansen, P. W., Prinzie, P., Keizer, R., Franken, I. H. A. i Lucassen, N. (2021). Examining longitudinal relations between mothers' and fathers' parenting stress, parenting behaviors, and adolescents' behavior problems. *Journal of Child and Family Studies*, 30(3), 771–783. <https://doi.org/10.1007/s10826-020-01885-0>
- Delale, E. A. (2011). Povezanost doživljaja roditeljske kompetentnosti i emocionalne izražajnosti s intenzitetom roditeljskog stresa majki. *Psihologijske teme*, 20(2), 187-212. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/74206>
- Eagle, D. E., Hybels, C. F. i Proeschold-Bell, R. J. (2019). Perceived social support, received social support, and depression among clergy. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36(7), 2055-2073. <https://doi.org/10.1177/0265407518776134>
- Fernandes, D. V., Canavarro, M. C. i Moreira, H. (2021). The mediating role of parenting stress in the relationship between anxious and depressive symptomatology, mothers' perception of infant temperament, and mindful parenting during the postpartum period. *Mindfulness*, 12(2), 275–290. <https://doi.org/10.1007/s12671-020-01327-4>
- Fonseca, A., Moreira, H. i Canavarro, M.C. (2020). Uncovering the links between parenting stress and parenting styles: The role of psychological flexibility within parenting and global psychological flexibility. *Journal of contextual behavioral science*, 18, 59-67. <https://doi.org/10.1016/j.jcbs.2020.08.004>
- Foody, C., James, J. E. i Leader, G. (2015). Parenting stress, salivary biomarkers, and ambulatory blood pressure: a comparison between mothers and fathers of children with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, 45(4), 1084–1095. <https://doi.org/10.1007/s10803-014-2263-y>
- Gelfand, D., Teti, D. i Fox, C.E. (1992). Sources of parenting stress for depressed and nondepressed mothers of infants. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 262-272.
- Gray, P. H., Edwards, D. M., O'Callaghan, M. J. i Cuskelly, M. (2012). Parenting stress in mothers of preterm infants during early infancy. *Early human development*, 88(1), 45–49. <https://doi.org/10.1016/j.earlhumdev.2011.06.014>
- Guajardo, N. R., Snyder, G. i Petersen, R. (2009). Relationships among parenting practices, parental stress, child behaviour, and children's social-cognitive development. *Infant and Child Development*, 18(1), 37–60. <https://doi.org/10.1002/icd.578>
- Halpern-Meehin, S. i Turney, K. (2016). Relationship churning and parenting stress among mothers and fathers. *Journal of marriage and the family*, 78(3), 715–729. <https://doi.org/10.1111/jomf.12297>
- Jijon, A. M. i Leonard, H. C. (2020). Parenting stress in parents of children with developmental coordination disorder. *Research in Developmental Disabilities*, 104, 103695. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2020.103695>
- Kersh, J., Hedvat, T. T., Hauser-Cram, P. i Warfield, M. E. (2006). The contribution of marital quality to the well-being of parents of children with developmental disabilities. *Journal of intellectual disability research : JIDR*, 50(str.12), 883–893. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2006.00906.x>

- Kline, R. B. (2015). *Principles and practice of structural equation modeling*. Guilford publications.
- Keresteš, G., Brković, I. i Kuterovac Jagodić, G. (2011). Doživljaj roditeljstva očeva i majki adolescenata. *Suvremena psihologija*, 14 (2), 153-168. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/83113>
- Krauss M. W. (1993). Child-related and parenting stress: similarities and differences between mothers and fathers of children with disabilities. *American journal of mental retardation : AJMR*, 97(4), 393–404.
- Kuhn, J. C. i Carter, A. S. (2006.), Maternal self-efficacy and associated parenting cognitions among mothers of children with autism. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76(4), 564-575. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.76.4.564>
- Kwan, R. W., Kwok, S. Y. i Ling, C. C. (2015). The moderating roles of parenting self-efficacy and co-parenting alliance on marital satisfaction among Chinese fathers and mothers. *Journal of Child and Family Studies*, 24(12), 3506-3515. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0152-4>
- Lacković-Grgin, K. (2011). Doživljaj i praksa roditeljstva u različitim životnim razdobljima. *Društvena istraživanja*, 20 (4 (114)), 1063-1083. <https://doi.org/10.5559/di.20.4.07>
- Leutar, Z. i Oršulić, V. (2015). Povezanost socijalne podrške i nekih aspekata roditeljstva u obiteljima s djecom s teškoćama u razvoju. *Revija za socijalnu politiku*, 22 (2), 153-176. <https://doi.org/10.3935/rsp.v22i2.1219>
- Mak, M. C. K., Yin, L., Li, M., Cheung, R. Y. i Oon, P. (2020). The relation between parenting stress and child behavior problems: Negative parenting styles as mediator. *Journal of Child and Family Studies*, 29(11), 2993-3003. <https://doi.org/10.1007/s10826-020-01785-3>
- Mash, E. J. i Johnston, C. (1990). Determinants of parenting stress: Illustrations from families of hyperactive children and families of physically abused children. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19(4), 313–328. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1904_3
- McBride, B., Schoppe, S. i Rane, T.R. (2002). Child characteristics, parenting stress, and parental involvement: Fathers versus mothers. *Journal of Marriage and Family*, 64, 998-1011. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00998.x>
- McQuillan, M. E. i Bates, J. E. (2017). Parental stress and child temperament. U K. Deater-Deckard i R. Panneton (Ur.), *Parental stress and early child development: Adaptive and maladaptive outcomes* (str. 75–106). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-55376-4_4
- Milić Babić, M. (2013). Neke odrednice doživljaja roditeljske kompetentnosti u obiteljima djece s teškoćama u razvoju. *Napredak: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu*, 154(1-2), 83-102. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/138786>
- Milić Babić, M. i Laklija, M. (2013). Strategije suočavanja kod roditelja djece predškolske dobi s teškoćama u razvoju. *Socijalna psihijatrija*, 41 (4), 0-225. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/157157>

- Mulsow, M., Caldera, Y. M., Pursley, M., Rerfman, A. i Huston, A. C. (2002). Multilevel factors influencing maternal stress during the first three years. *Journal of Marriage and Family*, 64(4), 944–956. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00944.x>
- Nikolić, A. (2018). *Izvori roditeljskog stresa i karakteristike obitelji kao odrednice roditeljskih odgojnih postupaka* [Neobjavljeni diplomski rad]. Repozitorij Fakulteta hrvatskih studija. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:879508>
- Nomaguchi, K., Brown, S. L., i Leyman, T. M. (2017). Fathers' participation in parenting and maternal parenting stress: Variation by relationship status. *Journal of family issues*, 38(8), 1132–1156. <https://doi.org/10.1177/0192513X15623586>
- Osmančević Katkić, L., Lang Morović, M. i Kovačić, E. (2017). Parenting stress and a sense of competence in mothers of children with and without developmental disabilities. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 53 (Supplement), 63-76. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/193742>
- Östberg, M. i Hagekull, B. (2000). A structural modeling approach to the understanding of parenting stress. *Journal of clinical child psychology*, 29(4), 615–625. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP2904_13
- Park, H. i Walton-Moss, B. (2012). Parenting style, parenting stress, and children's health-related behaviors. *Journal of developmental and behavioral pediatrics : JDBP*, 33(6), 495–503. <https://doi.org/10.1097/DBP.0b013e318258bdb8>
- Parkes, A., Sweeting, H. i Wight, D. (2015). Parenting stress and parent support among mothers with high and low education. *Journal of Family Psychology*, 29(6), 907-918. <http://dx.doi.org/10.1037/fam0000129>
- Passino, A. W., Whitman, T. L., Borkowski, J. G., Schellenbach, C. J., Maxwell, S. E., Keogh, D. i Rellinger, E. (1993). Personal adjustment during pregnancy and adolescent parenting. *Adolescence*, 28(109), 97–122.
- Pearson, V. i Chan, T. W. (1993). The relationship between parenting stress and social support in mothers of children with learning disabilities: A Chinese experience. *Social Science & Medicine*, 37(2), 267–274.
- Ponnet, K., Mortelmans, D., Wouters, E., Van Leeuwen, K., Bastaits, K. i Pasteels, I. (2013). Parenting stress and marital relationship as determinants of mothers' and fathers' parenting. *Personal Relationships*, 20(2), 259–276. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2012.01404.x>
- Profaca, B. i Arambašić, L. (2004). Upitnik izvora i intenziteta roditeljskog stresa. *Suvremena psihologija*, 7(2), 243-260.
- Quinones, E. M. (2006). *The relationship between parenting stress, social support, acculturation, and Latina adolescent mothers' self-reported parenting behaviors*. [Doktorska disertacija, Pace University] ProQuest Dissertations & Theses Global.
- Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N. (2006). Bračni status, financijske poteškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka. *Društvena istraživanja*, 15 (6 (86)), 961-985. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/18343>
- Raikes, H. A. i Thompson, R. A. (2005). Efficacy and social support as predictors of parenting stress among families in poverty. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of*

- The World Association for Infant Mental Health*, 26(3), 177-190.
<https://doi.org/10.1002/imhj.20044>
- Reić-Ercegovac, I. (2011). Neki prediktori doživljaja roditeljstva majki i očeva djece dojenačke dobi. *Napredak*, 152(2), 267 – 288. <https://hrcak.srce.hr/82737>
- Reić Ercegovac, I. i Penezić, Z. (2011). Zadovoljstvo životom, depresivnost i stres kod žena tijekom trudnoće i prve godine postpartalno - uloga osobina ličnosti, zadovoljstva brakom i socijalne podrške. *Klinička psihologija*, 4 (1-2), 5-21. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/158486>
- Renk, K., Roberts, R., Roddenberry, A., Luick, M., Hillhouse, S., Meehan, C., Oliveros, A. i Phares, V. (2003). Mothers, fathers, gender role, and time parents spend with their children. *Sex Roles: A Journal of Research*, 48(7-8), 305-315. <https://doi.org/10.1023/A:1022934412910>
- Robinson, M. i Neece, C. L. (2015). Marital satisfaction, parental stress, and child behavior problems among parents of young children with developmental delays. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 8(1), 23–46. <https://doi.org/10.1080/19315864.2014.994247>
- Roskam, I. i Mikolajczak, M. (2020). Gender differences in the nature, antecedents and consequences of parental burnout. *Sex Roles*, 83(7), 485-498. <https://doi.org/10.1007/s11199-020-01121-5>
- Ryan, R. M., Tolani, N. i Brooks-Gunn, J. (2009). Relationship trajectories, parenting stress, and unwed mothers' transition to a new baby. *Parenting, science and practice*, 9(1-2), 160–177. <https://doi.org/10.1080/15295190802656844>
- Schellinger, K. B., Murphy, L. E., Rajagopalan, S., Jones, T., Hudock, R. L., Graff, J. C., Palmer, F. B., i Tylavsky, F. A. (2020). Toddler externalizing behavior, social support, and parenting stress: Examining a moderator model. *Family relations*, 69(4), 714-726. <https://doi.org/10.1111/fare.12478>
- Skreden, M., Skari, H., Malt, U. F., Pripp, A. H., Björk, M. D., Faugli, A. i Emblem, R. (2012). Parenting stress and emotional wellbeing in mothers and fathers of preschool children. *Scandinavian journal of public health*, 40(7), 596–604. <https://doi.org/10.1177/1403494812460347>
- Smith, E. (2017). *The Role of Parental Self-Efficacy, Hardiness, Parenting Stress In Predicting Parenting Behaviours*. [Doktorska disertacija, Sveučilište Južne Mississippi]. ProQuest Dissertations & Theses Global.
- Smojver-Ažić, S. i Dorčić, T. M. (2010). The relation between personality traits, family functioning and mothers' and fathers' psychological symptoms. *Društvena istraživanja*, 19(1-2 (105-106)), 209-231. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/52202>
- Spinelli, M., Lionetti, F., Setti, A. i Fasolo, M. (2021). Parenting stress during the COVID-19 outbreak: Socioeconomic and environmental risk factors and implications for children emotion regulation. *Family process*, 60(2), 639-653. <https://doi.org/10.1111/famp.12601>
- Šepčević Sudar, A. (2014). *Doživljaj roditeljske kompetentnosti i stresa kod roditelja djece vrtičke dobi*. [Neobjavljeni diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu] Digitalni arhiv Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

- Tach, L. (2012). Family complexity, childbearing, and parenting stress: A comparison of mothers' and fathers' experiences. *National Center for Family & Marriage Research, Working Paper Series WP-12-09*.
- Twenge, J., Campbell, W. i Foster, C. (2003). Parenthood and marital satisfaction: A meta-analytic review. *Journal of Marriage and Family*, 65(3), 574-583. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00574.x>
- Viana, A. G. i Welsh, J. A. (2010). Correlates and predictors of parenting stress among internationally adopting mothers: A longitudinal investigation. *International journal of behavioral development*, 34(4), 363–373. <https://doi.org/10.1177/0165025409339403>
- Warfield, M.E. (2005). Family and work predictors of parenting role stress among two-earner families of children with disabilities. *Infant and Child Development*, 14(2), 155- 176. <https://doi.org/10.1002/icd.386>
- Williford, A. P., Calkins, S. D. i Keane, S. P. (2006). Predicting Change in Parenting Stress Across Early Childhood: Child and Maternal Factors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35(2), 251–263. <https://doi.org/10.1007/s10802-006-9082-3>
- Zimet, D., Dalhem, N. W., Zimet, S. G. i Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assesment*, 52(1), 30 – 41.